

Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću | Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek |
Građanski odbor za ljudska prava

POVEĆANJE UČINKOVITOSTI PROCESUIRANJA RATNIH ZLOČINA I JAČANJE MONITORINGA NAKON IZVJEŠTAJA EUROPSKE KOMISIJE O NAPRETKU

Zagreb, 13. listopada 2011.

Navodimo neke posebno značajne naglaske iz Izvještaja Europske komisije o napretku Hrvatske za 2011. U izvještaju se naglašava se da treba inzistirati na kažnjavanju svih ratnih zločina. Ističe se da većina zločina još uvijek nije procesuirana pred sudovima. Zahvaljujući susretima između predsjednika Josipovića i Tadića odnosi se poboljšavaju ali ih povremeno opterećuju pitanja istraga i suđenja za ratne zločine. Sve u svemu, Hrvatska nastavlja suradnju s Tribunalom i igra aktivnu ulogu u regionalnoj suradnji. Istovremeno politički voditelji trebali bi izbjegavati izjave koje dovode u pitanje značaj pomirenja i potrebu za dostizanje pravde kroz suđenja za ratne zločine.

Smatramo da je potreban pojačan monitoring kako bi se pratila primjena akcijskog plana procesuiranja ratnih zločina u kom su određeni prioriteti na državnoj i županijskoj razini i učinkovitost suđenja pred četiri specijalizirana županijska suda.

Političke poruke u vezi procesuiranja ratnih zločina u kontekstu predizborne kampanje

Zbog politizacije ratnih i poslijeratnih stradanja u predizbornoj kampanji oglasili smo se otvorenim pismom 8. rujna 2011. Povodom niza neprimjerenih istupa pozvali smo Vladu RH, zastupnice i zastupnike Hrvatskog sabora i parlamentarne političke stranke da se suzdrže od izjava koje dovode u pitanje presude pravosuđa i antifašizam kao jednu od izvorišnih osnova Ustava Republike¹. Otvoreno pismo potpisalo je 17 organizacija civilnoga društva

Neistraženi ratni zločini – problemi i perspektive

Zalažemo se za istraživanje i procesuiranje svih ratnih zločina. Republika Hrvatska ima gotovo dva desetljeća dugo iskustvo u procesuiranju ratnih zločina, no još ne možemo biti zadovoljni kako se suđenja provode niti možemo biti zadovoljni brojem pravomoćno okončanih postupaka.

Ranih devedesetih paralelno su tekla dva procesa: donošenje i primjena zakona o oprost i procesuiranje ratnih zločina.

Po priznanju i primanju u međunarodnu zajednicu suverenih država Republika Hrvatska je dala oprost za kaznena djela počinjena u ratu ili u vezi s ratom (prvenstveno se to odnosilo na kazneno djelo oružane pobune). Hrvatska vlast je na taj način dala politički i pravni okvir za poslijeratnu integraciju srpske manjine i normalizaciju međuetničkih odnosa te jačanje demokratskih procesa. Time je

¹ Otvoreno pismo Vladi RH, Hrvatskom saboru i parlamentarnim političkim strankama
http://www.documenta.hr/documenta/attachments/467_Otvoreno%20pismo%20Vladi%20RH.pdf

pokazala da želi mir unutar svojih granica i učvrstila je svoju međunarodnu poziciju. Međutim, izostalo je informiranje javnosti o karakteru i obimu primjene zakona o oprostima što je podupiralo stav dijela javnosti kako su primjenom zakona o oprostima abolirani „srpski zločini i zločinci“.

U tom je razdoblju državno odvjetništvo zaprimilo veliki broj kaznenih prijava za ratne zločine počinjene od strane pripadnika srpskih postrojbi.² Proveden je i veliki broj suđenja u odsutnosti optuženih.³ Suđenja su često provedena neprofesionalno i etnički pristrano. Na temelju loših optužnica i bez dostatnih dokaza donesene su osuđujuće presude na koje se branitelji po službenoj dužnosti često nisu žalili. Stav političkih i pravosudnih elita bio je da se u obrambenom ratu ne mogu počinuti ratni zločini pa je izostalo procesuiranje zločina počinjenih od strane pripadnika hrvatskih postrojbi.

Osvrćući se na to razdoblje Glavni državni odvjetnik Mladen Bajić jednom prilikom je rekao da se „mi u pravosuđu moramo suočiti sa prošlošću“. Tako je drugo desetljeće (2000. – 2010.) obilježeno „pospremanjem“ i ispravljanjem pogrešaka u radu. U ponavljanim ciklusima državna su odvjetništva revidirala kaznene prijave, istrage i optužnice.⁴ Tijekom 2009. i 2010. provedene su obnove nekih predmeta presuđenih u odsutnosti.⁵ Paralelno je stvarana računalska baza podataka o ratnim zločinima.

Od 2001. istražuju se i procesuiraju i ratni zločini počinjeni od strane pripadnika hrvatskih postrojbi.⁶ Tijekom 2010. značajno se povećao broj takvih predmeta.⁷ Po prvi puta podignute su optužnice protiv pripadnika hrvatskih postrojbi za zločine u kojima nije bilo smrtnih posljedica.⁸

Državna odvjetništva su tijekom nekoliko posljednjih godina inicirala postupke u 3 slučaja u kojima su ranije pogrešno primijenjeni zakoni o oprostima.⁹ Događaji su ranije bili kvalificirani ubojstvima, no u novopodignutim optužnicama kvalificirani su ratnim zločinima.

Tijekom 2010. intenzivirane su i istrage te su podizane optužnice za zločine počinjene od strane pripadnika srpskih postrojbi (vidi fus notu 57). No u tim postupcima gotovo svi okrivljenici nedostupni su pravosudnim tijelima Republike Hrvatske.

² Prema prvim podacima koje je DORH objavio 2004. godine, za ratne zločine od 1991. do 2004. bilo je prijavljeno 4774 osoba, istraga pokrenuta za 3232, optuženo 1400, a osuđeno 602 osobe.

³ U 118 predmeta vođenih u odsutnosti osuđene su 464 osobe.

⁴ Do 2004. odbačeno je 1546 prijava, a istrage su obustavljene za 485 osoba. Do kraja 2010. postupci su pokrenuti za 3655 osoba, no kasnije su obustavljene istrage za 1406 osoba. Istrage su u tijeku za 283, a u prekidu za 90 osoba. Optuženo je 1878, no od toga je broja 719 osoba oslobođeno, postupci su obustavljeni ili je djelo prekvalificirano u oružanu pobunu. Osuđeno je 563, a (optuženo) bez presude 596 osoba.

⁵ Novim *Zakonom o kaznenom postupku* iz 2008. državnim odvjetništvima je omogućeno zahtijevati obnove, što su i učinila u odnosu na 93 osuđenika. U odnosu na četvoricu osuđenika državno odvjetništvo podiglo je zahtjev za zaštitu zakonitosti. Za većinu (72) od navedenog broja odsutnih osuđenika (97) nakon prekvalifikacija kaznenih djela ili odustanaka od optužbi postupci su već obustavljeni.

⁶ Prema našim podacima do kraja 2010. pravomoćno je osuđeno 28 okrivljenika/ca, pravomoćno oslobođeno 4, a u odnosu na 4 okrivljenika nakon odustanka tužiteljstva od optužbi donesena je pravomoćna odbijajuća presuda.

⁷

Prema našim podacima krajem 2010. u tijeku su bili postupci protiv 55 pripadnika hrvatskih postrojbi (šestorice nepravomoćno osuđenih, četvorice u odnosu na koje je donesena nepravomoćna odbijajuća presuda, jednog nepravomoćno oslobođenog, 32 optužena te 12 protiv kojih je istraga u tijeku).

⁸

U tri predmeta okrivljenike se tereti za palež sela te zlostavljanje civila i zarobljenika u zatvorima.

⁹ Predmeti protiv: opt. Freda Marguša i dr., opt. Damira Vide Raguža i dr. te opt. Željka Beline i dr.

Naknade štete civilnim žrtvama rata – problemi i perspektive

Brojni članovi obitelji žrtava ratnih zločina nisu dobili ni moralnu niti materijalnu zadovoljštinu. Njihova patnja nije priznata, počinitelji zločina nisu kazneno odgovarali a većina je izgubila parnice za naknadu štete protiv Republike Hrvatske.

Analizirali smo 105 odštetnih postupaka koji se vode zbog smrti, nestanka ili ranjavanja. Neki od analiziranih sudskih predmeta još nisu pravomoćno okončani. Članovi obitelji u navedenih 105 slučajeva nasilne smrti u tužbenim zahtjevima navode da je uzrok smrti: ranjavanje iz vatrenog oružja, udarci rukama, nogama i ubodne rane nanesene nožem ili je osoba nestala i proglašena umrlom, a točan uzrok smrti je ostao nepoznat. Prema dostupnoj dokumentaciji poznato nam je da su kaznene prijave za ubojstva podnesene u najmanje devet slučajeva. U većini slučajeva riječ je o neistraženim zločinima u predistražnoj fazi za koje se postupci vode protiv nepoznatih počinitelja. Analizirani postupci detaljnije su prikazani u tekstovima pripremljenim za okrugli stol. U 74% predmeta tužbeni zahtjevi su odbijeni. U 12% predmeta sudovi su usvojili tužbene zahtjeve i dosudili naknadu nematerijalne štete. U ostalim predmetima parnični postupak je u tijeku. U većini predmeta u kojima su sudovi usvojili tužbeni zahtjev postoji pravomoćna osuđujuća presuda protiv počinitelja.¹⁰

U parnicama za naknadu štete primjenom triju zakona kojima je RH pokušala riješiti pitanje odgovornosti za štetu nastalu tijekom Domovinskoga rata,¹¹ mnogi ne samo da nisu dobili naknadu nego su dužni plaćati visoke troškove parničnog postupka. Za razliku od stradalnika koji su ostvarili pravo na potporu primjenom drugih zakona¹² članovi obitelji ubijenih civila od trenutka počinjenja zločina nisu dobili nikakav oblik nadoknade štete. **Zalazemo se za otpis parničnih troškova svima čiji su tužbeni zahtjevi odbijeni te tražimo osnivanje Fonda za naknadu štete žrtvama rata.**

Dosadašnja regionalna suradnja na procesuiranju ratnih zločina i nužnost njena intenziviranja

Nastavlja se suradnja između DORH-a i Tužilaštva za ratne zločine Republike Srbije. U 2010. godini izmijenjen je Sporazum o međusobnom izvršavanju odluka u kaznenim stvarima između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine, kojim je onemogućeno izbjegavanje služenja kazni zatvora pravomoćno osuđenih dvojnih državljana RH i BiH. **Protivimo se usvajanju Zakona o ništetnosti određenih pravnih akata pravosudnih tijela JNA, bivše SFRJ i Republike Srbije koji se nalazi u saborskoj proceduri jer bi mogao otežati a možda i onemogućiti regionalnu suradnju. Potrebno je intenzivirati regionalnu suradnju kako bi što veći broj neposrednih počinitelja i odgovornih zapovjednika bio procesuiran¹³.**

Sporazumi kakve je tijekom 2006. godine DORH potpisao s nadležnim tužiteljstvima Srbije i Crne Gore, koji su zapravo osnov učinkovite suradnje nije potpisan i s nadležnim Tužilaštvom u Bosni i Hercegovini. Nužno je da takve sporazume međusobno imaju potpisana tužilaštva u Hrvatskoj, Srbiji, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori. Iako je potpisivanje bilo najvaljeno u srpnju ove godine, nije došlo

¹⁰ Više u izvještajima *Praćenje suđenja za ratne zločine, izvještaj za 2010. godinu; Praćenje suđenja za ratne zločine, izvještaj za siječanj/svibanj 2011. godine*

¹¹ Zakon o obveznim odnosima („Službeni list SFRJ“ broj 29/78, 39/85, 57/89 i NN broj 53/91, 73/91, 3/94, 107/95, 7/96, 91/96, 112/99, 88/01), Zakon o odgovornosti za štetu nastalu uslijed terorističkih akata i javnih demonstracija (NN broj 117/03), Zakon o odgovornosti RH za štetu uzrokovanu od pripadnika hrvatskih oružanih i redarstvenih snaga tijekom Domovinskog rata (NN broj 117/03).

¹² Zakon o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata NN 33/92, 77/92, 27/93, 58/93, 2/94, 76/94, 108/85, 108/96, 82/01 i 103/03, Zakon o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihove obitelji NN 174/04

¹³ Vidi *Izjavu povodom prijedloga zakona o ništetnosti određenih pravnih akata pravosudnih tijela JNA, bivše SFRJ, i Republike Srbije*
http://www.documenta.hr/documenta/attachments/486_2011.10.04_Izjava_povodom_prijedloga_Zakona_o_nist_etnosti.pdf

do potpisivanja sporazuma između tužilaštva Srbije i Bosne i Hercegovine. Nadamo se da će taj sporazum biti ubrzo potpisan i ponovo naglašavamo potrebu za potpisivanjem takvog sporazuma između tužilaštava Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

Dosadašnje kazneno procesuiranje seksualnog zlostavljanja kao vida izvršenja ratnih zločina

Zalažemo se za procesuiranje svih zločina silovanja u ratu. Od 1949. godine silovanje u ratu se tretira kao zločin protiv čovječnosti. "Žene su zaštićene od napada na njihovu čast, točnije od silovanja, seksualnog zlostavljanja i svake nedostojne radnje". (4. ženevska konvencija). Silovanje kao radnja izvršenja ratnog zločina propisana je i u domaćem pravu, odredbom čl. 120. OKZ RH¹⁴ silovanje je propisano kao radnja izvršenja ratnog zločina.

Tim pravnikâ koji monitoriraju suđenja za ratne zločine u RH pregledom sudske dokumentacije izdvojili su 17 sudskih predmeta, u različitim stadijima kaznenog postupka (od optuženja do pravomoćne presude) koji kao vid izvršenja ratnog zločina između ostalog sadržavaju i seksualno zlostavljanje nad civilima i ratnim zarobljenicima. Analizirajući izdvojene predmete silovanja/seksualnog zlostavljanja kao radnje izvršenja kaznenog djela ratnog zločina, osobito s obzirom na mjesto i vrijeme izvršenja djela, iste smo podijelili u dvije skupine: silovanje i seksualno zlostavljanje u logorima (zatvorima, pritvorima, mjestima zatočenja) te silovanje i seksualno zlostavljanje kao vid izvršenja ratnog zločina tijekom napada na sela, naselja ili za vrijeme okupacije. To znači da su u drugoj skupini analiziranih predmeta mjesta izvršenja djela bila u privatnim kućama, bilo da se radi o kući žrtve, gdje izvršitelji silovanja silom, naoružani, u uniformama, dolaze, bilo da se radi o kućama u koje su žrtve nasilno odvođene i prisiljavane na spolne odnose ili seksualno zlostavljanje.

Zabilježili smo 17 kaznenih postupaka u nadležnosti Županijskog suda u Vukovaru, Županijskog suda u Osijeku, Županijskog suda u Šibeniku, Županijskog suda u Slavonskom Brodu, Županijskog suda u Sisku. Od navedenih kaznenih postupaka 11 je pravomoćno završenih (3 oslobađajuće presude, od kojih jedna nepravomoćna, 8 osuđujućih, od kojih je 6 donešeno u odsutnosti optuženika). Valja napomenuti da je i u ovim oslobađajućim presudama nesporno utvrđeno da se silovanje u zatvoru dogodilo te bi stoga ti predmeti trebali biti vraćeni u fazu predistrage prikupljanja dokaza o direktnim počiniteljima.

Vrijeme izvršenja djela je od srpnja 1991. godine do rujna 1993. godine.

Žrtve navednih kaznenih postupaka silovanja/seksualnog zlostavljanja su u većini žene, ali po logorima/zatvorima/pritvorima su seksualno zlostavljani i muškarci, dok se u jednom postupku kao žrtva spominje i dijete.

¹⁴ Ratni zločin protiv civilnog stanovništva (OKZ RH) Članak 120.(1) Tko kršeći pravila međunarodnoga prava za vrijeme rata, oružanoga sukoba ili okupacije naredi da se izvrši napad na civilno stanovništvo, naselje, pojedine civilne osobe ili osobe onesposobljene za borbu, kojega je posljedica smrt, teška tjelesna ozljeda ili teško narušavanje zdravlja ljudi, napad bez izbora cilja kojim se pogađa civilno stanovništvo, da se civilno stanovništvo ubija, muči ili da se nečovječno postupâ prema njemu, ili da se nad njim obavljaju biološki, medicinski ili drugi znanstveni pokusi. da se uzimaju tkiva ili organi radi transplantacije, ili da mu se nanose velike patnje ili ozljede tjelesnoga integriteta. ili zdravlja, da se provodi raseljavanje ili preseljavanje ili prinudno odnarodnjivanje ili prevođenje na drugu vjeru, prinuđivanje na prostituciju ili silovanje da se primjenjuju mjere zastrašivanja i terora, uzimaju taoci, primjenjuje kolektivno kažnjavanje, protuzakonito odvođenje u koncentracione logore i druga protuzakonita zatvaranja, će se provodi lišavanje prava na propisno i nepristrano suđenje, prinuđivanje na službu u oružanim snagama neprijateljske sile ili u njezinoj obavještajnoj službi ili administraciji, da se prinuđuje na prinudni rad, izgladnjuje stanovništvo, provodi konfiskacija imovine, da se pljačka imovina stanovništva, protuzakonito i samovoljno uništava ili prisvaja u velikim razmjerima imovinu što nije opravdano vojnim potrebama, uzima nezakonite i nerazmjerno velike kontribucije i rekvizicije, smanjuje vrijednost domaćega novca ili protuzakonito izdaje novac, ili tko počini neko od navedenih djela, kaznit će se zatvorom najmanje pet godina ili kaznom zatvora od dvadeset godina.

Zabilježili smo i jedan predmet pred nekadašnjim Vojnim sudom u Bjelovaru, sa pravnom kvalifikacijom ubojstva i silovanja¹⁵, gdje je počinitelj pravomoćno osuđen na 15 godina zatvora, ali ubrzo pušten iz zatvora sa odsluženja kazne aktom pomilovanja predsjednika države.

Veoma je teško ocijeniti brojnost silovanja za vrijeme oružanih sukoba, s jedne strane zato što se jako teško dolazilo do informacija iz konfliktnih područja, a sa druge strane jer žrtve zbog traume ili straha da će u društvu ili obitelji biti osuđivane i obilježene, uglavnom šute.

Pojačan monitoring procesuiranja ratnih zločina i drugih procesa relevantnih za europske integracije

Odmah nakon izbora, a u kontekstu konstituiranja Hrvatskog sabora, predlažemo uspostavu učinkovitog nadstranačkog mehanizma smještenog u Hrvatskom saboru za praćenje provedbe, a time i osiguranje nepovratnosti i kvalitete svih reformi proisteklih z pregovora u Poglavlju 23. koje bi imalo mandat za izradu i predstavljanje polugodišnjih izvješća s neovisnim ocjenama i preporukama, koje bi trebale rezultirati obvezujućim parlamentarnim zaključcima za Vladu, u odnosu na sljedeća kritična pitanja:

- **učinkovitost i ishodi** procesuiranja ratnih zločina na domaćim sudovima i širi proces
- **suočavanja s prošlošću i izgradnje mira**, s posebnim fokusom na održivi povratak i razvoj ratom pogođenih područja;
- **učinkovitost institucionalnog sustava** za promociju i zaštitu ljudskih prava, uključujući
- **nepristranost** u imenovanju, napredovanju i disciplinskim postupcima vezanima uz suce i državne odvjetnike;
- **učinke** provođenja mjera reforme pravosuđa, definiranih u raznim strateškim dokumentima i akcijskim planovima;
- **učinke** provedbe antikorupcijskih mjera;
- **politička, socijalna, manjinska i ekološka prava** i njihov status.

Ovo nadzorno tijelo sastojalo bi se od predstavnika/ca parlamentarnih stranaka, predstavnika/ca akademske zajednice, stručnjaka/inja i mjerodavnih organizacija civilnog društva, **uz strukturu i proceduralnu organizaciju koja bi onemogućila dominaciju predstavnika vladajuće koalicije ili oporbe**. Stoga za poziciju predsjedavajuće(g) predlažemo člana/icu akademske ili stručne zajednice ili civilnog društva, uz šest predstavnika parlamentarnih stranaka (s jednakim brojem vladajućih i oporbe) i sedam nestranačkih članova/ica iz drugih institucija/organizacija.

Tijelo bi se konzultiralo i **usko surađivalo s Uredom pučkog pravobranitelja i mjerodavnim sveučilišnim odjelima širom Hrvatske**. U svrhu premošćivanja jaza između domaćih i europskih nadzornih mehanizama, kao i u svrhu povećanja povjerenja i smanjenja zazora javnosti prema EU monitoringu, **predlažemo da se ovom specijaliziranom tijelu u Hrvatskom saboru dodijeli status posebnog izvjestitelja za institucije Europske unije odnosno definiranim protokolom o suradnji s Europskom komisijom i Europskim parlamentom**, čime bi se osigurala sinergija hrvatskih i europskih stručnjaka i političkih institucija.

Predlažemo da se ovaj nadzorni mehanizam **uspostavi kao novo saborsko tijelo, a na tragu inovativnosti i posebnih saborskih tijela koja su imala važne nadzorne funkcije u kontekstu pregovora, a to su Nacionalno vijeće za praćenje provedbe Strategije suzbijanja korupcije te Nacionalni odbor za praćenje pregovora o pristupanju Republike Hrvatske Europskoj uniji**. Također je moguće razmotriti i mogućnost izmjene mandata navedenih tijela na način da jedno od njih svojim djelokrugom obuhvati zadaću praćenja nasljeđa i održivosti reformi koje proizlaze iz pregovora u Poglavlju 23.

¹⁵ Kazneni postupak za djela ubojstva čl. 35 st. 1. KZRH i silovanja čl. 83. st. 1. KZRH